

10

LETNIK 63

JUNIJ

1932-1933

VSEBINA 10. številke; Lea Fatur: Leži otok na sred morja ... — E. A.: Biserni knez, bodi zdrav (Pesem) — Ksaver Meško: Na pot v tujino (Pesem) — Venceslav Winkler: Veliki mornar (Pesem) — Janez Rožencvet: Modri maček — Gustav Strniša: Zarja (Pesem) — Ksaver Meško: Minljivost (Pesem) — Venceslav Winkler: Danes bomo kresovali (Pesem) — Marija Kmetova: Kako se odpravljaš v šolo — Nove knjige — Prvi utrinki.

»Vrtec« stane za vse leto Din 15.—, s prilogo »Angelček« Din 20.—.

Lastnik »Pripravniški dom« v Ljubljani — Urednik in upravnik Vinko Lavrič v Ljubljani, Sv. Petra cesta št. 91

Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani (Karel Čeč)

Lea Fatur:

Leži otok na sred morja ...

(Konec.)

Prelestni vonj rabske pomladi veje okoli samostana sv. Evfemije. Rahlo kakor materina roka zibljejo valčki čoln pod samostanom, šepečejo in vabijo. Pljuskanje, šepet udarja na uho mladega redovnika ob oknu. Dvigne glavo iz kupa debelih knjig in starih rokopisov. Zdi se mu, da mu kliče morje: »Kaj si se zakopal v glagolico in cirilico, v grška in judovska pisma? Vse to ti ne bo izbrisalo nikdar iz spomina, kar si preživel. Kralj morja! Zakaj si se zaprl v tesno celico? Kliče te grob uboge žrtve, na galejo prikovani gusar te preklinja, »Brod smrti« je last beneške ljudovlade. Tvoji tovariši so se poženi, Ivan Vajkard, tvoj součenec, slovi po vsem svetu, z mečem in s peresom se bori za dom. Slovel bi tudi ti. Zakaj si se odrekel svetu? Ti je bridko, da nisi prinesel od svojega otroškega podviga drugega kakor sirto srce, izgubljena leta mladosti? Da, Adrijan. Sovražniki se zajeda o vedno bolj v zemljo, ki nam jo je določil sam Bog. Trdnjave padajo, Turek prodira, podkupa nezadovoljne Ogre. Cesar posluša varljive svetovalce, izigrava potrpljenje hrvaških velmož. Benečani in Francozi podpihujejo žerjavico tlečega upora. Rimsko cesarstvo poka. Veliki in mali knezi grabijo zase. Zato ni od nikoder prave pomoči, zato trpi meja, trpijo obmejne dežele. Le še majhen zamah po šentgothardski bitki, pa bi bila rešena Evropa. Pa to ni šlo v kramo gospode na Dunaju. Zato grozi zdaj sultan Dunaju, prezira in zadržuje cesarske poslanca, daje Ogrsko Tököliju. A ne boj se, Adrijan! Še živi Skenderbegov duh, duh viteza Múje, Ravbarja, Turjaškega, Lenkoviča, Krušiča, še so bojeviti ljubljanski šolarji in pomočniki. In če je razkropil cesar zaradi ljubega miru z

Benečani Uskoke, vendar živi duh Senjaninov. Ne bo umrl. Straži in bo stražil mejo in morje.«

»Da! Mi smo še tu!« zabliska v črnih očeh redovnika. »Svetna in duhovska gospoda, kmetje in rokodelci, šolarji in trgovci — mi smo še tu in nas vse navdaja uskoški duh; damo glavo — ali zemlje ne damo, ne damo morja!«

Ura udari v zvoniku. Pater se vzdrami. Kaj da je danes tako raztresen pri proučevanju svetih očetov. Sanje — zanke hudobe. Prikazala se mu je Anca, prosila: »Odpusti mu!« In prebudil se je v mučni zavesti, da je odpustil samo z besedo, da tiči globoko v srcu še srd na človeka, ki se pokori zdaj v verigah. Bog odpusti in pozabi, a človek ... Hotel ga je raztrgati, zadaviti takrat, ko so ga vlekli na verigi. Pa je klicala umirajoča Anca: »Odpu—usti! ...« Ona, ki se je že selila v nebesa, je lahko odpustila — on pa, ki so mu bile uničene vse nade in načrti, — on ni mogel

z dušo. V solze, ki jih je lil na Ančin grob, je mešal kletve; rožljanje Djokovičevih verig, njegov jok, ga nista presunila. Mestni sodnik v Lizboni je poslal morilca in ladjo z vsem moštvom v Benetke. Naj razsodijo tam. Na ladjo so odpravili tudi zaboj iz samostana, kakor je zahteval Djokovič. Upal je, da se odkupi. Pa samo enkrat je ušel Djokovič galeji. Zdaj se je nabralo preveč toče nad njegovo glavo. Smrt bi bila premila. Dostmrtna galeja je bila obsodba. Ni pomagal zaboj, ki ga je poklonil Djokovič beneški gospodi, ni pomagalo, da je dolžil Dujma, Adrijana in njegove tovariše, da so morilci in roparji. Okovali so ga v verige, in preklinjal je Adrijana, da je mrazilo celo druge galjote. Anca je bila mrtva in njen zaklad izgubljen. Adrijan je bil kakor iz uma. Pa v Benetkah so hoteli biti pravični. »Brod smrti« so prodali in razdelili izkupiček med moštvo. Prišla je lepa vsota na vsakega in fantje se niso več bali priti domov. Adrijana, Krista in Dujma je tudi klicalo. Peljali so se skupaj do Trsta, tam so se poslovili Turnski, Bihački in Trnovčani od Adrijana, ki je zrl bolešno za njimi. Kakor v sanjah mu je bilo, ko so zrastle pred njim rabški zvoniki, ko ga je sprejela ljubeča mati in točila solze veselja. Uboga mati! Osivela in postarala se je od žalosti. Bridko je zbolelo Adrijana. »Kaj imaš zdaj od svoje trme, Adrijan?« mu je očitala rahlo, a ga je zadelo. Zaklad je iskal, a pustil je doma najdražji zaklad — materino srce, dom, poštenje. Nemirna je bila Adrijanova duša. Klicalo je z drugega sveta: »Adrijan!« Ded, osivel in upognjen, je pokazal na rodbinski grb: »Bila je posebna milost božja, da nisi prišel na vislice, Adrijan. Zahvali Boga!« In kip trpeče Matere nad stolnico ga je opominjal: »Zaman so iztezale moči pekla svoje roke po tebi.« Zaklad je iskal Adrijan. Našel ga je za samostanskim zidom. Sveto pismo, besede prerokov in očakov. Pomagati je hotel bednemu narodu z denarjem, zdaj je pomagal s poukom, tolažbo, svarilom. Postal je oče Marijan.

Nagel korak pred vrati prekine Adrijanove spomine. Krepko potrka, burno vstopi mladi brat: »Gospodič!«

»Pater Marijan,« popravi Adrijan svojega Krista.

»Pater Marijan,« ponavlja razburjeno Kristo, »v pristan je doplula galeja, na njej umira galjot. In želi — tebe.«

»Mene?« se čudi Adrijan, »galjoti imajo vendar v Splitu svojo kapelo.«

V Kristovih očeh je bilo nekaj skrivnostnega.

»Djokovič?« Adrijan prebledi. In burno se dvigne v njem: »Ne, jaz ne grem.«

»Pater Marijan!« poudari Kristo.

Pot v pristan se je vlekla kakor še nikdar. Kakor v sanjah je zrastle pred Adrijanom galeja. Jadra so bila povezana, vesla so slonela ob klopeh, galjoti so strmeli v breg. Čoln je čakal. Adrijanova duša je prenašala grozne muke. A ko je zagledal pred seboj h klopi prikovan kostnjak, udrte oči in posinel obraz nekdanj tako živahnega in oblastnega Djokoviča, ga je prevzelo usmiljenje.

»Moja mati!« je velel Kristu in hitro se je spustil brat v čoln. Adrijan se je bližal morilcu svojega očeta, pokleknil poleg njega in mu podprl glavo v svojo roko. Solze so stopile Djokoviču v mrkle oči: »Adrijan, predno grem na sodbo, olajšaj mi pot, reci mi, da si mi odpustil — vse od-pu-stil...«

»Od srca ti odpuščam, Djokovič, olajšaj si pot s spovedjo, tačas pride tudi moja mati.«

Blaženi usmev preleti prepadel obraz, oživi za hip oči: »Nisem vreden, pa Bog je usmiljen.«

Končana je bila spoved. Adrijan je hitel v cerkev mornarjev po sv. Telo. Tačas je pokleknila k umirajočemu gospa Semenič, se topila v solzah: »Djoko, Djoko!...«

»Cveta, odpusti!« so prosila izmučena usta. »Pokoril sem se...«

Rahlo so se dotaknila usta vdove čela morilca njenega moža: »Djoko, kratko je to trpljenje — naj bo tebi in nam ključ v večno radost.«

Zvončkljalo je od brega, verige so zarožljale. Galjoti so pokleknili, kapetan in nadzorniki so stali v pozoru. In gospa Semenič je videla izpolajeno svojo davno željo: njen sin, sin, umorjenega, je odprl morilcu pot v raj in izbrisal tako njeno krivdo.

Adrijan je čutil na svojem čelu kakor gibljaj angelskih peruti: »Zdaj se raduje Ančina angelska duša, zdaj sta odrešeni očetova in Matetova,« je pomislil in bilo mu je kakor da gleda v odprti raj.

Nekaj je še bilo, kar je motilo Adrijana v duši: stric v Ljubljani. Ni bil zadovoljen, da je postal Adrijan redovnik, ni bil prišel na skromno slavnost nove maše, še oglasil se ni. Star in trmast se je držal svoje jeze. S stricem bi se rad spravil, in Ivana Vajkarda, Ljubljano bi rad videl še enkrat, prepričal bi se, kako se godi

Janezku in drugim tovarišem. Ta zelja je postajala v Adrijanu vsak dan močnejša. O Ivanu Vajkardu je govoril z Vitezovičem v Senju. Ta mu je kazal slike Senja in okoliških krajev, ki jih pripravlja za Valvazorja, in povedal, da pojde za par let v Bogenšperk, kjer bo pomagal Valvazorju pri njegovi zgodovini mest in gradov.

Zamišljen stopa Adrijan po tesni ulici navzgor. Povsod ga pozdravljajo in ustavljajo. Starčki pred ubožnico se razveselijo: »Oče Marijan, Grgurinov Adrijan.« Izpod obokanih vrat izvabi ta klic deda in mater, ki mu hitita nasproti. Mati mu pokaže list: »Kranjski stric! Slabo se počuti in bi rad, da ga pripravi njegov nečak na smrt. Hoče tudi urediti tvojo dediščino. Prosi za dovoljenje, in pojdeva.« Stric, ki ga je hotel zapreti v samostan, ker se ni učil, in ni bil zadovoljen potem, ko je šel spokorjeni nečak zares v samostan; ta stric ga vabi? Zdaj bo poravnan tudi ta račun iz mladosti in izbrisan dolg. Obiskal bo svoje nekdanje učitelje in oni, ki so ga postavljali v svarilen zgled, ga bodo zdaj imevali spokornika.

Vstala je Ljubljana pred očmi potnikov, vstalo je polje, tekla je Sora, Ljubljana. Kakor nekdanj. S petjem so spremljali brodniki splave in čolne, skozi petero vrat so prihajali in odhajali peš in jež tovarniki, kupci, potniki, okoličani, vitezi, vojaki. Oboroženi trgovci so spremljali visoko natovorjene vozove, kajti gozdovi so bili polni roparjev in klatežev.

In mati se je oddahnula, ko sta prišla skozi vicedomska vrata: »Bodi Bog zahvaljen!« Ko je zagledala Semeničovo hišo onkraj Ljubljane, se je zasolžila, spomnila se je svojega gorja, ko je klicala in iskala Adrijana, a je bil na potu čez Reko na Rab. Stric je sprejel nečaka s spoštovanjem, nekdanji sošolci z začudenjem, učitelji z dvomom: »Adrijan — pa redovnik?« Povedali so mu, da še živi rod Faulbergov, in da uhajajo dečki še na kopanje in pretepanje.

Adrijana pa je najbolj razburjalo svidenje z Ivanom Vajkardom. Jezdil je v Bogenšperk in ugibal ves čas: »Ali me bo spoznal?« Kmalu je stal pred domom Valvazorjeve sreče in dela. Konja je oddal hlapcu in naročil slugi ob stopnicah, da javi redovnika očeta Marijana iz Ljubljane, sam je sledil slugi po dolgem hodniku.

»Milostljivi gospod baron prosil!« se je priklonil sluga, in že se pojavi pod značilnim Valvazorjevim grbom nad vratmi mož, dostojanstven in resen. Kožo mu je opalilo sonce gora, nočno delo, skrbi in razočaranja pa mu razoralo možat obraz v brazde. Prodirno oko redovnikovo postavo, išče v spominu: »To ni ljubljanski frančiškan — ni mi znan — vendar...«

Adrijan se priklone: »Ave, clarissime domine! Baron Faulbergus.«

»Adrijan!« vzkligne Valvazor, »Skenderbegov oboževalec — brez meča, potomec uskoških knezov — v redovni halji? Pa bi rekel, častiti oče, da si še vedno isti Adrijan: Caelum non animam mutant, qui trans

mare currunt¹ — vi, patri, tam doli ste vedno pripravljeni, da zamenjate križ z mečem. Vendar nisem pričakoval, da vidim kdaj Adrijana Seme- niča v halji sv. Frančiška »

»Ivan Vajkard!« upre Adrijan roke prijateljeve rame. »Doprinesti izkoristil svojo mladost. Mož si, ki ga pozna učeni svet Evrope. Kakor čebela se trudiš in nabiraš poročila o nekdanjem in sedanjem, da bo spoznal svet in vedel prihodnji rod, kako smo trpeli za vero in svobodo.«

Sedela sta v modro² poslikani Valvazorjevi delavnici. Po mizi so ležali rokopisi, risbe, slike, zemljevidi in globus, šestila in merila, knjige in različno orodje, ob stenah police s knjigami, zbirke novcev, grbi in orožje. Le kratko sta se dotaknila nekdanjosti, Adrijana je zanimalo Valvazorjevo delo. In takoj sta bila pri razgovoru, ki je vnel že nek- daj dečka: Položaj Evrope, stanje trdnjav, ki zapirajo ob morju in za morjem pot sovražniku, trdnjave, ki jih branijo bolj junaška prsa kakor zidovje, trdnjave, ki padajo sovražniku v roke, ker je premalo branilcev in glavno, ker nam nasprotuje in se ne

briga za nas sveto rimsko cesarstvo in ker spletkarijo Benečani.

»Saj veš, da bi ne bil padel Klis, ko bi bili dovolili Benečani, da nam pošljejo daluatinška mesta pomoč. Tako je končal tam naš škof de Do- minis s svojimi kanoniki, je padlo več sto mož, in naš Lenkovič je dobil rane, vsled katerih je umrl. Pa glej slike: Senj! Novi! Kaniza! Kostan- jevica! Stari in Novi Zrin! Siget! Karlovec! Sisek! Trsat!«

Z istim ognjem, kakor nekdanj, se potopi Adrijan v Vajkardova razglabljanja: »Hrvaška obmorska meja gre od avstrijskega morja do Save in je dolga več kakor šest in dvajset milj in to brez meje, ki gre od Save do Ogrskega. Precej velik kos dežele. Radi tolake meje ne zmore Kranjska sama za vse oborožitve, peš in jež, ne da bi pomagal deželni knez in sosedne dežele, posebno Štajerska in Koroška. In to vsled dogovora, da ne bodo nikdar zapustile te dežele druga drugo, marveč da si bodo vedno vzajemno pomagale. Dovolj drago odkupavajo Turki to mejo od nas, mi jo pa branimo s predrago ceno — krvi.«

Ponosno dvigne Valvazor glavo: »Po ogrskih, benečanskih in drugih mejah je dosti kristjanov, ki plačujejo Turkom 'spoznanje'. Tako tudi Rusi Tatarjem. Mi pa 'spoznavamo' ob naših mejah Turke samo s kolom in koso. Na hrvaški meji boš težko našel kos zemlje, ki bi ne bil na- pojen s krščansko in turško krvjo. Tako nam kri in smrt ohranjate mejo. Žalostno, kako orje kmet, ves oborožen, z osedlanim konjem, da se brani

¹ Podnebje, ne pa duha, spremene mornarji.

² Ko je dala kneginja Meklenburg preslikati sobo, ki je bila po poročilu Val- vazorjeva delavnica, je odstranil slikar več ometov in prišel do modre barve, ki jo je označil za prvotno.

in reši ob nenadnem napádu. A svet se ne briga za muke mejašev. Po pravici so užaljeni hrvaški velikaši radi cesarjeve čudne skrbi.«

»Da,« potrdi Adrijan, »in zdaj jih sumničijo, da hočejo odtrgati Hrvaško od cesarstva in se podati Turkom.«

Nejevoljno kima Valvazor: »Vsak vidi stvar drugače. Mladi Frankopan je bil v Ljubljani in je obiskoval okoliško plemstvo. Pa kranjsko plemstvo ima drugačne zadeve kakor hrvaško in sam veš, da smo si večkrat malo navzkriž zaradi meje. Mejo plačujemo mi.«

»Da, dragi Vajkard,« pripomni Adrijan, »zemlja pa je njihova.«

»Eh, pustiva to, dragi Adrijan. Še veš, kako sva pela: ‚Od kada su cari postanuli v Jedreni, gradom bjelomu, nije večja vojska zakupljena na viteza bana Skenderbega, što zakupi Murat care silni?‘ Tudi zdaj zbira sultan silno vojsko. Hudim časom gremo nasproti. Pa ne zgubimo poguma: Turek ne bo dobil ne meje ne Dunaja.«

Ob slovesu je poudaril Adrijan: »Ivan Vajkard, velik je tvoj trud in silne so tvoje žrtve in ne priznava jih sedanji rod.«

»Še odgovarjajo mi ne na moja vprašanja,« se nasmehne trpko Valvazor, a »ustavljajo me, namesto da bi me podpirali.«

»Dokler bo Kranjska dežela, bo živel tvoj spomin. Zgodovinarji, pisatelji, pesniki in slikarji, bodo črpali iz tebe. Skromen redovnik se klanja tvojemu duhu in delu.«

»Skromen redovnik?« se nasmehne Valvazor. »Ne bodi preskromen, častiti pater. Kdo tolaži že stoletja ubogo rajo v Bosni? Kdo je pomagal zatreti zmajata krivoverskega, kdo zapisuje dogodke, kdo prepisuje in ohranja prestare rokopise? Kdo je podaril svetu toliko učenjakov? Skromen redovnik.«

Venceslav Winkler:

Drevce na planini.

Raste drevce na planini.
Mimo pride Jezus beli:
»Pojdi za menoj v dolino:
tam vrtovi so razcveli!

Tam ti bo vrtnar zalival,
te napajal bo z močjo,
da boš razgrnilo veje,
kakor jih še ni drevo.«

Tiho prosi mlado drevce:
»Tu me pusti, Jezus beli. —
Saj po teh gorah in hribih
moji dedje so živeli,

Vidim: v sajesti dolini
brata brat tišči za vrat,
komaj v megli se razloči,
kdaj jesen je, kdaj pomlad.

Tu pri nas smo zmeraj svetli,
zmeraj polni rož in sonca,
po teh hribih, po teh skalah,
sreče, radosti ni koncal«

Beli Jezus, mili Jezus
šel je mimo svojo pot. —
Drevce pa pod nebo raste,
drevce — naš slovenski rod.

E. A.:

Biserni knez, bodi zdrav!

Nadškof dr. A. B. Jeglič — 60 let mašnik.

Polja se zgrinjajo v živem
cvetju,
vseposod Ti žgoli iz dobav:
»Biserni knez, bodi zdrav,
bodi zdrav!«

Srca drhte nam v skrivnostnem
zavzetju,
vneti prešinita jih je ljubav:
»Biserni knez, bodi zdrav, bodi
zdrav!«

Biserno kito že let za svoj rod
kličesh Gospoda na sveti oltar.
Z nami si hodil vseposod;
vsega za nas si dal se v dar.

Naj bolest in križe in trnje
vso očetno vročo ljubav
Večni stotero, stotero povrne:
»Biserni mašnik knez, bodi
nam zdrav!«

Ksaver Meško:

Na pot v tujino.

Pol otrok si. A to pač veš:
Široka cesta vodi v snet,
prav ozka k Bogu gor v višine.
Zdaj greš. Morda se v teku let
kedaj spet spomniš domovine.

Zahrepeniš, prispeš nazaj.
Blagoslovljena zdaj, ko greš,
in o dan, ko spet nazaj prispeš.
A pazi, da si ne zapreš
s potmi po svetu poti v raj ..

Venceslav Winkler:

Veliki mornar.

Martine ladjo vleče
čez mlako zapuščeno
in pelje polno sreče
v deželo izgubljeno.

Tam pušče so široke,
črn križ na pustem koncu,
vse k nebu vije roke,
vse hrepeni po soncu.

Martin je z ladjo krenil,
na ladji sonce zlato,
puščavo izpremenil
bi rad v zeleno trato...

Modri maček.

Je šel sirota Janezek po svetu sreče iskat, prišel do lepe graščine in srečal pred vrati gospodarja.

»Sirota Janezek sem, slabo se mi godi in sreče iščem. Tukaj ste bogati, lahko me preskrbite,« reče fant.

Gospod se pa zasmije in odvrne: »Morda si kedaj slišal pravljico ali povest o siromaku, ki je našel pri dobrih ljudeh vsega dovolj, ampak vedi, da je to vse izmišljeno! Takih dobrotnikov ni, sirotnih Janezkov, kakor si ti, hodi pa na tisoče po svetu. Če bi jaz hotel vsakega preskrbeti, bi bilo mojega bogastva kmalu konec. Vendar — če misliš, da je sreča tu doma — ti dovolim, da si jo ogledaš. Ostani sedem dni pri meni, si nabereš lep spomin in boš morda bolj natanko vedel, kaj iščeš!«

Janezek je živel sedem dni pri bogatem gospodu in lepo je bilo kakor v pravljici, kjer je vse zlato. Dobil je lepo obleko in posteljo, ki se prvi večer skoraj vanjo ni upal. Dopoldne se je vozil gospod z avtomobilom v mesto in se vračal pozno za kosilo. Jedla sta neizrečeno dobre stvari. Popoldne sta se zabavala s kopanjem, žoganjem ali knjigami, sprehajala sta se po vrtu ali se vozila okoli na razglede. Zvečer sta navijala gramofon ali poslušala radio. Včasih so prišli v graščino godci umetniki in godli še lepše kakor v cerkvi.

Sedem dni je minilo kakor kratke sanje. Osmi dan se Janezek zbudi in ne najde več svoje nove obleke. Sluga mu prinese nazaj stare cape in veli naj gre h gospodu.

Gospod za mizo bogato zajtrkuje, za Janezka pa ni nikjer več pripravljen stol.

Gospod reče: »Janezek, kar sem obljubil sem izpolnil. Sedem dni si utegnil pri meni ogledovati srečo. Če imaš pravo glavo, si si jo zapomnil. Pojdi in glej, kje jo zase srečaš! Da pa ne odideš od mene praznih rok, ti dam še nekaj, česar ti nisem obljubil!«

Sluga je prinesel pisanega mladega mačka. Gospod ga je položil Janezku v naročje in rekel:

»Vedi, da je ta maček zelo moder in zna tudi govoriti. Ampak spregovoril bo le, kadar si sam ne boš vedel sveta. Če boš lahko s svojo glavo pravo uganil, bo maček samo zamijavkal kakor vsak navaden maček. Lepo skrbi zanj, maček je rad sit mleka in mesa in hoče biti na suhem in na gorkem! Zdaj hodi srečno in rabi zmerom glavo, preden rabiš roke!«

Kakor Adam iz raja je šel Janezek težko iz graščine. Še zahvaliti se je pozabil, kakor bi se bilo spodobilo, ko je bil sedem dni v gosteh. Mimogrede se je zasmilil kuharju, da mu je vteknil v žep kos kruha in ostanek pečenke. Na cesti ga je prehitel z avtomobilom gospod, ki se je sedem dni prijazno z njim pomenkoval, a se zdaj ni več ozrl nanj. Janezku se je od sile milo storilo in za lesnike debele solze je točil.

Pa se je Janezku maček iz naročja tako prijazno pomuzal po licu, da je Janezek kar nehal jokati. Ogledoval je mačka. Lep pisan muc je bil s širokimi tacami, kakršni so mački, ki dobro lovijo. Če ga je pobožal, je maček predel in se dobrikal še bolj.

Opoldne sta se ustavila za odpočitek in kosilo. Maček se je dobrikal in pojedel vso pečenko, Janezku je ostal kruh. Zvečer sta šla spat na samoten kozelc. Da mačka ni zeblo, ga je Janezek zavil v kamižolo in

držal pri sebi, sam se je pa zarival v seno in prezebal. Zjutraj je vzdihnil: »Muc, samo skrb imam s teboj, kaj naj storim!«

Muc se je pomuzal obenj in dejal mijav. Janezek je premišljal in uganil, da z beračenjem ne bo mogel preživljati mačka, ki mu je tako na srce prirasel. Ljudje dajejo mlademu beraču samo stare skorje, ki jih maček ne je.

Začel se je preživljati po vaseh z delom. Ni bilo lahko in veliko je moral prestati. Ljudje so ga zbadali z mačjo pesterno in se mu posmehovali, da si najboljše od ust pritrga za žival. Maček naj miši lovi, so dejali. Maček je že miši lovil, koder jih je bilo kaj, ampak jedel jih ni, ker je bil boljšega vaju.

Janezek je zdaj povsodi ogledoval mačke in opazil, da kjer so plašne in sestradane, živijo v hiši skopi, nevoščljivi ali pa revni ljudje, če ne vse skupaj. Kjer so bile pa rejene in prijazne, so bili tudi ljudje prijazni, bolj dobri in bolj premožni. S takimi je lepše izhajal. Bolje so kuhali in bolj pošteno plačevali. Tako sta živela malo laže in še nekaj denarja si je Janezek prihranil.

Pa ni mogel pozabiti Janezek sedmih dni pri bogatem gospodu. Vse noči je sanjal o lepem življenju. Enkrat se mu je tako živo sanjalo, da je zjutraj dejal: »Muc, kaj če bi šla v mesto? Tam je dosti bogatih ljudi, pri njih se bo dalo hitreje veliko zaslužiti!«

Muc se je pomuzal in zamijavkal, Janezek se je pa drugi dan z njim odpravil v mesto.

Ni prepovedano po mestu mačka v naročju prenašati, vendar čudno je. Stražniki so ustavljali Janezka. Ker je bila pa njegova delavska knjižica v redu, ker je imel nekaj denarja in ni beračil, mu niso mogli nič. Janezek je kmalu spoznal, da je v mestu dosti bogatih ljudi, a tudi dosti revščine. Sirotni Janezek je bil v mestu še večji siromak kakor na kmetih, zakaj v mestu ni prav nič zastoj. Še potreba ne. Po tovarnah, kjer je spraševal za delo, niso sprejemali novih delavcev, trgovci in obrtniki so ga zavračali, ker ni bil nič učen.

Janezek je bil najprvo ves zbezan, ker se pa ni več sam sebi smilil, se je kmalu zavedel. Dejal je: »Ne more škoditi, če se držim vsaj blizu bogastva, morda le kje iztaknem dobro priliko!«

In posedal je za odpočitek po najlepših javnih vrtovih. Pred njim na tleh se je maček poigral s papirčki. Pa je prilajal mimo velik pes; maček je zbežal Janezku v naročje in se naježil. Pes je odšel, maček se je umiril in si začel lizati tace.

Janezku se je posvetilo v glavi in dejal je: »V mestu je ljudem ravnotako nerodno, če si umažejo svoje čevlje, kakor mačku, če si umaže tace. Kaj praviš, muc, če bi se jaz lotil ljudem na cesti čevlje snažiti, ko si ne morejo tako nog oblizniti, kakor si jih oblizneš ti?!«

Maček je zamijavkal, Janezek je šel pa na magistrat po obrtno pravo, potem si je kupil za zadnje denarje skrinjico, krtače in voščila ter se postavil na vogal, kjer je hodilo največ ljudi mimo.

Pametno se je fant izmislil, so dejali vsi in si dajali pri njem čevlje snažiti. Gospe, ki so rade božale mačka, so pa plačale dostikrat še kakšen dinar več. Dosihmal ni v mestu nihče na ulici čevljev snažil.

Čez tri dni je dobil Janezek tekmeca.

»Eden mi ne bo kruha odjedel,« je dejal, »ampak če se jih nabere preveč, mi lahko škodujejo.« Tekel je Janezek na magistrat in si pridobil pravico do vseh vogalov v mestu, kjer bi se izplačalo čevlje snažiti. Kdor se je hotel odslej s tem poslom pečati, je moral Janezku pravico do vogala odkupiti ali pa v njegovi službi delati. Tako je Janezek zaslužil precej. Kmetje bi dejali, da je že bogat, v mestu pa njegov denar ni veliko pomenil.

In je čital Janezek v novinah, da bodo na dražbi prodali graščino, ki je nihče ne mara, ker v nji straši.

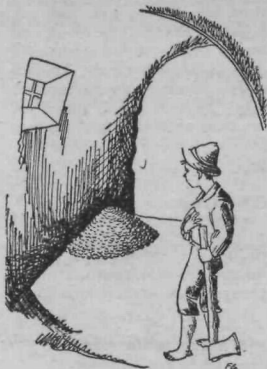
Morda pojde prav za slepo ceno, kaj ko bi jo kupila, vpraša za svet mačka. Maček je zamijavkal in Janezek se je odločil, da gre dražit. Edini kupec je bil in ravno toliko denarja je imel, za kolikor je bila izklicana.

Strahov ni in trikrat več bo vredna graščina, če se izkaže, da jih tudi v nji ni! Tako se je junačil, ko se je prvokrat odločil za prenočevanje v graščini, ampak strah ga je bilo vendarle. Da ni imel mačka pri sebi, ne bi bil vzdržal. Napeto je čakal, kedaj se prikažejo strahovi, in zaslišal naenkrat strašno ropotanje. Janezku so se naježili lasje, maček je pa skočil s postelje in se zakadil v temo. Janezku je odleglo, ko je po cvilenju spoznal, da prganja maček miši in podgane po sobah.

Zjutraj je vse pregledal in spoznal, da ni bilo v graščini nikoli drugih strahov kakor miši in podgane. V kleti je pa prišel do starih vrat, za katere ni bilo nikjer ključa. Razbil jih je s sekiro in našel v drugi kleti cel kup cekinov. Ker je kupil graščino s strahovi vred in z vsem, kar je bilo v nji, so bili tudi cekini po vsi pravici njegova last.

Zdaj je bil Janezek zares bogat. Graščino je popravil, v mestu si je kupil palačo, imel je tovarno za čevlje in za voščila, avtomobil je imel in še aeroplan si je kupil.

Pri prvi priliki se je peljal h gospodu, ki mu je bil podaril mačka. Vprašal ga je, kako naj mu dar vrne.

Gospod je dejal: »Meni ni treba vračila, ker sva oba enako bogata. Ampak če se pri tebi oglasi kak siroten Janezek, vrni njemu, kar sem jaz kedaj tebi dal!«

Janezkov maček se je oženil in imel mlade. Bogati Janezek jih je razdajal sirotnim Janezkom, ki so se pri njem oglašali. Pri njih so imeli mački spet mlade, ki so znali govoriti in svetovati.

Tako je šlo naprej, dokler nismo tudi mi dobili pisanega in prijaznega te sorte, ki prinaša srečo. Ima široke tace, bo dobro lovil in pokazal dar govora in modrosti, kadar si sami ne bomo sveta vedeli.

Zato ga imamo tako v časti. Nič mu ne rečemo, če po zofi skače in kozelce prevrača, kar pa otrokom rečemo: Bog varuj!

Gustav Strniša:

Zarja.

*Zarja, deklica vesela
s košem rož pod nebom gre;
ob oblaček je zadela,
stresla rože na polje.*

*Vsa poljana je zardela,
cvet pri cvetu zablestel,
šuma gosta zastrmela,
in škrjanec je zapel.*

*Vstal v nebeške je višave,
vrnil v zarji se je zlat:
ženin sinje je planjave
šel med žita svatovat.*

Ksaver Meško:

Minljivost.

*Po nebu mračni oblaki beže
in sonce zagrinjajo.
Čez polje beli golobi lete,
v daljavi izginjajo.
Oko mi za njimi otožno zre:
»Tak dnevi preminjajo!«
Vse žalostno mi je srce ...*

Venceslav Winkler:

Danes bomo kresovali.

*Danes bomo kresovali,
bele ognje prižigali:
dobrim dnevom na Grmadi,
hudim uram na Pečniku,
božji slavi na Ogrniku.*

*Hude ure, črni vranci,
prihitijo kot viharji,
tiho zro jih sivi dnevi,
prazne kašče in peharji.*

*Dobri dnevi, zlati konji
prihite kot divji splav,
stresajo zlato po hišah,
razkrope se prek planjav.*

*Božja slava, zlata roža,
mirno raste čez vrpenje:
Dobre, hude ure boža,
tiho veže jih v življenje.*

Kako se odpravljáš v šolo.

(Konec.)

Ob tej priliki povejmo še to, da pazimo tudi na zunanost knjig prav tako, ko na zunanost lica in obleke in obutve. Nič ni lepo, olikano pa celo ne, če so knjige počeckane in razcefrane, če niso zavite ali če so zavite v umazan in celo masten papir. Mastnih madežev se sploh boj. Vsak madež je lepši ko masten. Človeku se niti oddaleč tako ne studí, če vidi packe od tinte ali blatne madeže, kakor pa če vidi mastne madeže. Masten madež — pa bodi na obleki ali kjerkoli — je kakor greh, spominja na požrešnost, ogaben je, človek se dvakrat premisli, preden prime v roke reč, ki je polna mastnih madežev. Torej — ne jej, ko pišeš naloge — in ne jej predvsem ničesar mastnega, tudi pri čitvu drugih knjig ne. —

Ko spišeš — lepo počasi in mirno — naloge za prihodnji dan, se začni učiti ustno. Najprej za prihodnji dan, vse lepo po vrsti, mirno, počasi, predmet za predmetom, kakor je na urniku. Pri učenju nikar ne bodi površen, češ, saj že znam. Morda res že znaš iz šole, a bolje je — »drži ga, ko lovi ga«. Bolje, da znaš temeljito, ko le napol; bolje, da znaš več, ko manj. Saj pride tudi še prostost; saj bo še dovolj časa za igranje. Saj pridejo prosti dnevi, saj so prazniki, počitnice. In takrat se odpočiješ, naigraš,

naveseliš za vse čase nazaj, ko si se moral učiti. Kdor je pa učenec posebno pridne vrste, torej nekakšne odlične vrste, se bo pa vsak dan učil vse predmete. Poznam učenko — pa nemara, da so tudi kje kaki učenci taki — ki je vsak dan zložila vse knjige po vrsti predse. In je jemala knjigo za knjigo in se iz vsake učila, ne glede na to, ali je bilo za drugi dan ali ne. Pomislite, kako je bilo tej učenki v šoli vse lahko, kolikokrat se je učila kakega predmeta in kako temeljito je znala potem vse. Da ni časa za tako učenje? O, ga je dosti! Le frfrasti ne smemo biti. Pa poreče kdo: »Moram pomagati doma, moram ribati, moram pestovati, moram hoditi v trgovino, moram šivati, moram pasti, delati na polju — ne utegnem se učiti, za več dni naprej pa sploh ne.« Takile izgovori ne držijo nič. Zakaj resnica je, da samo — ali vsaj po večini — le tisti ljudje tako govorijo, ki prav nič ali le malo delajo. Taki zmeraj pravijo: »Joj, nimam časa, ne utegnem!« V resnici pa ne delajo nič. Razumljivo je to. Ti ljudje vedo namreč, koliko bi morali napraviti. V teh mislih živijo — ne storijo pa nič. In tako frfrajo sem in tja, v glavi jim gori od misli na delo, v resnici pa ne napravijo ne tega ne onega. Kdor ima čas pravilno razdeljen, bo vse o pravem času naredil. Le hiteti ne sme neumno — to se pravi, ne hiteti tako, da od naglice vse narobe naredi in mora zato venomer popravljati. Pa napiše eno nalogo trikrat — pa trikrat narobe, namesto, da bi jo napisal počasi in mirno samo enkrat in takrat prav. Velika reč je, da zna človek pravilno urediti svoj čas. To je prav tako, kakor da si znaš pravilno razdeliti svoj denar in ga ne zapraviš vsega za bonbončke in igračke, za zvezke in potrebne reči ti ga pa ne ostane nič. Isto je s časom. Torej časa za učenje je zmeraj

dovolj. Mimo tega pa starši tudi nikoli ne bodo zahtevali od tebe dela, če jim poveš, da se učiš. Starši so zmeraj veseli, če se otroci učijo. Seveda je kaj drugega tako učenje, če se prej po tri ure spretelavaš okoli in se v zadnjem hipu spomniš, da se moraš učiti. In te prav tedaj potrebujejo starši. Takrat je umevno, da bodo nejevoljni, ko si že za igro potratil toliko časa. Takrat lahko, da pade beseda: »Pusti, pa mi zdaj pomagaj!« A potem bi bil v šoli napačen izgovor, češ, nimam naloge, sem moral doma pomagati. A kako je bilo prej, ko je bil čas? Seveda, tega ne boš povedal v šoli, tako neumen in resnicoljuben je pač malokateri šolar.

Ko se vsega naučiš, pripravi za prihodnji dan vse knjige in zvezke, zloži jih lepo v torbico, poglej, če imaš peresnik, pero, svinčnik, ravnilo, radirko, šestilo, pivnike —; pomisli, če je treba drugi dan prinesiti kaj posebnega v šolo. Morda kako risbo, morda kako šolsko nalogo s popravno nazaj, morda kako reč za risanje; morda kako rastlino, kako rožo. Ko vse pretuhtaš, zapri torbo in zapri tudi glavo za šolske zadeve — in zdaj si prost in si mirne vesti in si človek v redu. Zdaj si lahko oddahneš, zdaj pa le na vrt, ali k igri, ali k domačemu delu, ali na sprehod ali h kaki posebno priljubljeni knjigi. Zdaj si dovršil svoj dan in si sam svoj gospodar. Dolžnosti so odpravljene, zdaj sta zabava in veselje na vrsti.

Zjutraj pa se prav za prav šele odpravljaš v šolo. Pa kako?

Nikar ne vstani zadnji hip. Vstani koj, ko te pokličejo. Imej navado in navadi se tega — saj se človek lahko vsemu priuči — da koj vstaneš. Da se ne obračaš po postelji sem in tja, da ne zdihuješ, da si ne izmišljaš bolezni, ker se ti ne ljubi iti v šolo. V občutkih bolezni se sploh utrjuj. Nikar ne pestuj samega sebe. Če te malo glava boli, prava reč! Če te malo po trebuhu zavija, kaj zato! Če te malo zob boli, nič

takega! Če te je malo čevljev ožulil, le kar potrpi. Časih so mi rekli doma, pa seveda bolj zato, ker se nam ni ljubilo iti v šolo: »Mama, tukajle me tako boli.« »Pa preloži na drugo stran,« so rekli mama, pa je bilo konec. Ali »Mama, mene glava boli.« »Mene tudi« — pa je bilo. »Mama, zavija me.« »Kar odvij!« Ali: »Mama, kri mi teče iz nosa.« »Kar zamaši ga.« — Pri nas nismo s takimi izgovori nič opravili, dasi smo večkrat poskušali. No, slednjič smo se navadili molče prenašati svoje namišljene ali resnične majhne bolečine in kesneje v življenju mi je to kaj prav prišlo. Zdaj se za kako bolečino še ne zmenim ne — in tudi mine brez zdravil in brez zdravnika. Za marsikako bolečino je delo najboljše zdravilo. V delu se pozabi na vse. Ko vstajaš in spijo še drugi člani družine, nikar ne ropotaj. Spanec in počitek tvojih bližnjih moraš spoštovati in upoštevati. Ne misli, da si sam v hiši in da si samo ti na svetu. Misli rajši, da prav tebe nikjer ni. In oblači se mirno in po redu. Zvečer imej obleko vso pripravljeno. Da ne boš hodil zjutraj okoli z vprašanji in nerganjem: »Kje je moja bluza? Kje so moje nogavice? Kje so moji čevlji? Teh nogavic ne maram, so zašite. Teh tudi ne, so prekratke. In teh ne, so predolge. V čevljih ni trakov, dajte mi druge. Čevljev me tišči, ne grem v šolo.« Vse to vznemirja tebe in druge, povzroča slabo voljo v hiši, jemlje tebi in drugim čas. Zvečer vse preglej,

zvečer si vse pripravi. Zvečer daj druge trakove v čevlje. Zvečer poglej, če te kje kaj tišči. Ne hodi napol oblečen zjutraj iz sobe v sobo in ne prekraj se z brati in s sestrami. Umij se, preden imaš vrhno obleko na sebi, umij se sam od sebe, ne da tekajo za teboj in te lovijo: »Umij se! Si se že umil? Umij se! Tak umij se! Si se že umil? Kaj se še zdaj nisi umil?« Tako spet mine čas in je nemir v hiši in jeza in prepir in morda dobiš še par klofut za slovo, preden greš v šolo. Ko si že umit, oblečen in ves v redu, nato zajtrkuj. Lepo mirno se usedi, počasi in mirno jej. Tudi če moraš pred šolo iti še k mesarju, v trgovino ali po mleko — če vstaneš o pravem času in si že zvečer vse odpravil, se vsega naučil, vse spisal, bo zjutraj za oblačenje, za zajtrk, za mesarja in trgovino in mleko dovolj časa in se bo vse tiho in mirno izteklo. Preden greš od doma, poklekni in zmoli jutranjo molitev. Brez Boga ni nič in tudi sreče ne v šoli. In tudi zdravja ne. Vsaj prekrižaj se, lepo se poslovi od staršev in mirno odidi od doma. Prej še enkrat poglej na urnik in v torbico, da ne bo treba letati nazaj, da ne bo nepotrebne naglice in zadrege. Po poti v šolo mirno hodi, malo pomisli, če znaš in če si se učil, imej zavest, da si storil svojo dolžnost in boš mirne vesti, čeprav se ti potem pripeti, da imaš v šoli smolo in nisi znal. Učil si se, storil svojo dolžnost — torej, če nisi znal je bila pač nezgoda, smola — bo pa drugič bolje. Če te privede pot v šolo mimo cerkve, stopi malo noter, vsaj za vzdihljaj — za eno samo misel. Ne bo ti pa odveč. Moli in delaj! To dvojce drži za vse življenje. — Če se takole odpravljáš v šolo, prideš lepo miren v šolo. Glava ti je vedra, misli so zbrane, šolski predmeti so v redu. Mirne duše si, nič te ne peče vest, da česa ne bi znal, nič se ti ni treba bati, nič misliti na laži, nič na izgovore. Vse je urejeno zunaj, pa je urejeno tudi znotraj v tebi. Mirno boš sledil pouku, nič te ne bo utrudilo, nič te plašilo. Svoboden človek boš, sam svoj gospodar. In zakaj? Ker si doma premagal samega sebe, da si storil svoje dolžnosti za šolo.

Kdor pa zna premagati samega sebe, je največji junak. Zakaj ni je hujše zveri, kot si ti sam. In da obvladaš to zver, je največ na svetu.

28. junija.

1. septembra.

Rešitev iz 9. številke.

1. Vesela pomlad se zbudila je spet. 2. A, ena, žagar, pes, ali, oči, mleko, pokoj. — Angelček. 3. Jezikoslovec.

Vse tri uganke so rešili: Tršinar Bogomir iz Most; Mikuš Adolf (I), Zobjek Aleks., Zobjek Božan (I), Jakulin Sava (I) iz Ljubljane; Kramberger Jelica iz Št. Lenarta v Sl. gor.; Repanšek Pavla, Ogrin Marija iz Kamnika; Richter Ema, Kostanjšek Roza, Lipar Fanc, Zevnik Neža, Medved Mira, Godler Marija, Plevnik Gizela, Živič Anka, Grmovšek Minka, Medved Ivanka, Umek Alojzij, Živič Marija, Kostrevec Anton, Šular Tončka,

Rožman Anka, Lapuh Pepca, Gregorevič Verica, Kostrevec Terezija, Znidrič Micka, Peterkovič Neža, Ogorevc Ivan, Denžič Terezija, Žmavc Anka, Petančič Anka, Pavlič Nadica, Kranjčič Ivan, Ogorevc Ljubica, Pšeničnik Roza, Brinovec Roza, Petančič Tončka, Kranjčič Veronika, Zagmajster Tončka, Mikulec Julčka, Kržan Ivan, Sotelšek Ivan, Vrstovšek Ivan, Jože, Marija in Tončka, Jagodič Pepca, Hode Ivanka, Volčanjšek Marija, Šepetavc Franc, Urek Marija, Podvinski Anka iz Pišec.

Izžrebana je Kramberger Jelica iz Št. Lenarta v Slovenskih goricah.

NOVE KNJIGE: Ivan Pregelj: *Izbrani spisi*: Simon iz Praš, Usehli vrelci, vez. 60 Din, broš. 45 Din. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. — Simon iz Praš je izšel prvič kot »šmonca« v Domu in svetu. Je to svojstveni popis življenja pesnika Simona Jenka. Berilo ni ne lahko ne poljudno, razumel ga bo komaj književno vešč človek. Zato so pridodane »pombe«, ki nam tolmačijo in olajšujejo umevanje prezanimivega spisa. — Usehli vrelci so odlomek, kjer pisatelj pove, da je odložil pero, ker mu je pisateljsko veselje zamorila vsakdanja žalost zadnjih let, nemalo tudi težka nadloga šolskih pismenih poprav. — François Mauriac: *Kačja zalega*, roman. Založila

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani; vez. 55 Din, broš. 45 Din. Je to katoliški roman, kjer pisatelj prikazuje skopuštvu, željo po stalnem posestvu. — Sigrid Undset: *Kristina, Lavransova hči*, je povest, ki se godi v 14. stoletju, v čigar zgodovinskem okviru se razvija pred nami pretresljiva zgodba človeške usode od rojstva do groba. Stane vez. 80 Din, kart. 70 Din. Založila Jugoslovanska knjigarna. — Boleslav Rus: *Faraon*, zgodovinski roman, tretja knjiga; vez. 55 Din, broš. 45 Din. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. O knjigi smo govorili že v 7. številki »Vrtca«. — Vse knjige prav toplo priporočamo. Naročite jih, plačate jih lahko v obrokih. — Korič.

PRVI UTRINKI.

Vera:

RAJKO V RDEČI SRAJCI.

Ponosno je stopal tistega dne Rajko skozi vas. Torbico je nesel v roki, da bi vsi videli, da ima novo rdečo srajco. Da, Rajko ima novo rdečo srajco. Ha, kako pogleda naokoli, ko pride do trgovine, če ga kdo vidi, saj on dobro ve, da je tam mnogo ljudi. A glej! Čemu se vsi smejejo? Rajko misli in misli, kaj neki bi naj to pomenilo? Pogleda srajco, nič je ni popackal s črnilom, pogleda hlače, saj jih je vendar mamica sinoči zašila in oprala. — A kaj pomeni to kluvanje po hrbtu? *Moj Bog, beži. Rajko, beži, purman, purman!* In Rajko, ne bodi len, jo ucvre proti domu. Še čudno, da je prinesel domov cele podplate. Srajco mu je purman potegnill izza hlač in jo še celo nekoliko raztrgal. Ves upehan, s solznimi očmi je pravil mamici strašni doživljaj.

Od tistega dne ni maral Rajko več rdeče srajce.

SOLNCE ZAHAJA.

»Mamica, mamica! Hitro pridi!« kliče mamici Rozi.

»Kaj pa je zopet,« vpraša mamica vsa v skrbeh.

»Mamica, solnček, glej v morje bo padel, brž, brž naj mu gre hlapec Miha na pomoč!« je klicala jokajoča Rozi.

Mamica pa se je začela smejati. Rozi to neče v glavo. Tako strašno, a mamica se smeje. Vsa v solzah se zopet obrne proti oknu in bridko joka. Mamica pa se je vendar zasmilila Rozi. Katero materino srce bi vendar moglo prenesti vroče solze svojega ljubljenega otroka? Vzela jo je v naročje in jo vroče poljubila. Potem pa ji je jela praviti, da se solnček ne bo potopil, da gre spat v svoje dvorce, ki jih ima tam za morjem, drugi dan pa da bo zopet prisijal in Rozi bo zopet vesela in srečna. A Rozi ni hotela verjeti, saj se je vendar solnce vedno bolj in bolj potapljalo. Mamica ji je zrahljala posteljico in jo položila vanjo. Rozi pa je tisti večer goreče molila k Bogu, da se solnce zopet vrne.